

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Анотація. В статті розкрито сутність доходів державного бюджету та відображено різні підходи до розкриття даної економічної категорії. Оцінено стан формування доходів бюджету України за 2011-2015 рр. Зроблено узагальнення про необхідність диференціації доходів державного бюджету з різних джерел для забезпечення більшої стабілізації.

Ключові слова: Державний бюджет України, доходи бюджету, податкові та неподаткові надходження.

Summary. The article reveals the essence of state budget revenues and reflected different approaches to the disclosure of this economic category. Assessed the condition of the formation of budget revenues of Ukraine for 2011-2015. Made a generalization about the necessity of differentiation of state budget revenues from various sources to provide greater stabilization.

Key words: State budget, budget revenues, tax and non-tax revenues.

Постановка проблеми. Бюджетна система є одним із головних елементів фінансової діяльності будь-якої країни. Це зумовлено тим, що державний бюджет виступає головним елементом впровадження бюджетної політики, а також основним інструментом забезпечення соціально-економічної діяльності держави. Як зазначає у своїй монографії Л.В. Лисяк, «Бюджету як економічній категорії притаманні різні форми. Організаційно-правовими формами бюджету є його конкретні види – державний та різні місцеві. Матеріально-речовою формою бюджету як втілення бюджетних відносин на всіх рівнях влади виступає грошовий (бюджетний) фонд чи фонд фінансових ресурсів. Формами акумуляції грошових коштів у бюджеті є податкові та неподаткові надходження. Тому бюджет є об'єктивно зумовленою економічною формою утворення і витрачання фонду грошових коштів, призначених для фінансового забезпечення повноважень, які суспільство покладає на органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [9, с. 17-18].

На кожному етапі розвитку будь-якої держави питання поповнення доходів державного бюджету та пошук основних резервів їх поповнення і оптимізації є дуже актуальними. Предметом даного дослідження є доходи державного бюджету України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичному аналізу формування доходів державного бюджету присвячено наукові праці таких вчених як В. Базилевича, Ю. Пасічника, Л. Мо-

мотюк, А. Єпіфанова, Ю. Коваль та інших. Все це засвідчує, що в науковій літературі та численних навчально-методичних публікаціях питання формування та оцінки доходів державного бюджету висвітлено не досить детально [1, с. 140]. Дослідженням проблем формування бюджету в Україні займаються провідні фінансисти, зокрема О.Д. Василик [3], Т.І. Єфименко [4], О.П. Кириленко [5], І.О. Луніна, Ц.Г. Огонь [10], В.М. Опарін [11], К.В. Павлюк [12], В.М. Федосов [14], І.Я. Чугунов, С.І. Юрій [15] та інші.

Метою статті є дослідження теоретичних та практичних аспектів формування доходів Державного бюджету України, а також визначення перспектив його формування та використання.

Виклад основного матеріалу. Доходи бюджету будь-якого рівня є важливим елементом впливу держави на соціально-економічний розвиток суспільства, саме тому доходи виступають фінансовою базою держави.

У сучасному світі існує велика кількість ідей та думок щодо тлумачення поняття «доходи Державного бюджету». Кожен автор визначає його по-різному, враховуючи усі фактори та процеси фінансового середовища. Серед провідних економістів утвердилося уявлення про те, що доходами Державного бюджету виступають економічні відносини, які виникають між різними суб'єктами: державою, з одного боку, юридичними і фізичними особами, з іншого [1, с. 140].

Характеризуючи економічну сутність категорії «доходи Державного бюджету», необхідно

© В. О. Степанова, 2016

Бібліографія ДСТУ:

Степанова В.О. Основні напрями формування доходів державного бюджету України / В. О. Степанова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2016. – №3 (35). – С. 116 –120.

References (APA):

Stepanova, V. (2016.)Osnoyni napriamy formuvannia dokhodiv derzhavnoho biudzhetu Ukrainy [The main directions of formation of revenues of the state budget of ukraine]. Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu, 3(35), 116-120 (in Ukr.)

звернути увагу на те, що вони, з одного боку, є результатом розподілу ВВП між різними учасниками відтворювального процесу, а з іншого – об'єктом подальшого розподілу сконцентрованої в руках держави вартості [4, с. 12].

В Україні основний склад доходів Державного бюджету визначається Бюджетним кодексом та Законом України про Державний бюджет на відповідний рік, який затверджується Верховною Радою України. Відповідно до 13 статті Бюджетного кодексу України Державний бюджет складається з двох частин: загального та спеціального фондів [2]. Відповідно до п. 2 ст. 13 Бюджетного кодексу України загальний фонд включає всі доходи бюджету, крім тих, які призначені для зарахування в спеціальний фонд, не має цільового спрямування. Дослідження процесів формування доходів Державного бюджету України, насамперед, передбачає визначення основних джерел, за рахунок яких відбувається його наповнення.

Формування дохідної частини Державного бюджету починаючи з 2010 року здійснюється відповідно до статті 9 Бюджетного Кодексу України (далі БКУ), який чітко закріпив основні дохідні джерела органів місцевого самоврядування і поділив їх на чотири розділи [2]:

- 1) податкові надходження (загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори);
- 2) неподаткові надходження (доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, а також інші неподаткові надходження);
- 3) доходи від операцій з капіталом;
- 4) трансферти (кошти, одержані від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі).

Основна специфіка доходів Державного бюджету полягає у тому, що правильне їх формування та використання зумовлюють підвищення ефективності соціально-економічного розвитку країни та призводить у майбутньому до подальшої стабільності.

З метою аналізу динаміки зміни основних складових доходу Державного бюджету України слід ознайомитися з ситуацією, яка склалася в нашій державі останнім часом. У сучасній Україні проблеми формування достатнього обсягу доходів бюджету і забезпечення ефективного їх використання набувають особливої уваги. Далі розглянемо основні показники, які характеризують формування доходів Державного бюджету України.

Виконання дохідної частини бюджету у 2015 році здійснювалось в умовах змін, внесених у податкове законодавство, які були спрямовані на покращення адміністрування платежів, створення більш рівних та справедливих умов оподаткування, а також підвищення наповнюваності бюджету [6]:

Надходження до Державного бюджету України у 2015 році становили 534,7 млрд. грн., що у свою чергу більше ніж у 2014 році на 177,6 млрд. грн. або на 49,7 відсотка.

До загального фонду державного бюджету за 2015 рік надійшло 503,8 млрд. грн., що на 193,1 млрд. грн. або на 62,2 відсотка більше ніж за 2014 рік. Вищі темпи зростання доходів загального фонду пояснюються перенесенням із спеціального фонду до загального надходжень від ввізного мита, акцизного податку та екологічного податку.

Загальна динаміка доходів Державного бюджету України за 2011-2015 рр. наведена на рисунку 1.

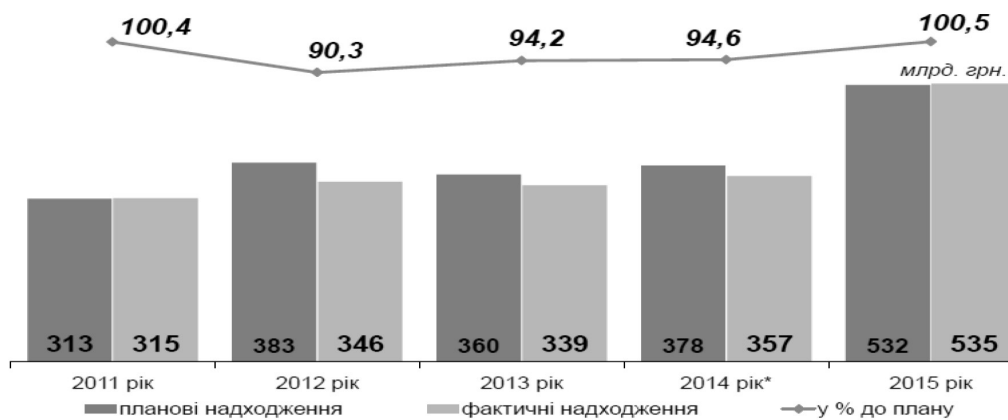

Рис. 1. Доходи Державного бюджету за 2011-2015 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [7]

У 2012 і 2014 р.р. планові показники доходів державного бюджету України були більшими ніж фактичні. Лише у 2011 р. та у 2015 р. фактичні показники доходів були більшими ніж планові за загальною сумою доходів Державного бюджету України. У подальшому дослідженні виникає необхідність проаналізувати, які податки мають найбільше значення у структурі доходів Державного бюджету України.

У 2015 році найбільші надходження до державного бюджету становили [6]:

— ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) – 108,1 млрд. грн., що на 26,1 млрд. грн. або на 31,9 відсотка більше ніж у 2014 році;

— ПДВ з ввезених на територію України товарів – 138,8 млрд. грн., що на 31,5 млрд. грн. або на 29,3 відсотка більше ніж у 2014 році. Значне падіння обсягу імпорту товарів (за даними Державного комітету статистики імпорту товарів за 2015 рік до попереднього року зменшився на 31,1 відсотка) було компенсовано істотним зростанням курсу гривні до долара США (за даними Національного банку України середньорічний курс гривні до долара США за 2015 рік збільшився на 83,8 відсотка);

— податку на прибуток підприємств – 34,8 млрд. грн., що на 5,2 млрд. грн. або на 12,9 відсотка менше ніж у 2014 році, що обумовлено змінами до Бюджетного кодексу України, стосовно спрямування 10% податку на прибуток підприємств недержавної форми власності до місцевих бюджетів (на рівні області);

— податку та збору на доходи фізичних осіб (у т. ч. військового збору і податку на доходи фізичних осіб із доходу у вигляді процентів) – 45,1 млрд. грн., що у 3,6 рази або на 32,4 млрд. грн. більше від аналогічного показника 2014 року та пов'язане із тим, що відповідно до пункту 1 частини 2 ст. 29 Бюджетного кодексу України з 2015 року до державного бюджету зараховується 60 відсотків податку на доходи фізичних осіб, що сплачується на території міста Києва (у 2014 році – 50 відсотків) та 25 відсотків на відповідній території України (крім території міст Києва та Севастополя) (у 2014 році – 0 відсотків);

— акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) – 38,8 млрд. грн., що на 10,7 млрд. грн. або на 38,1 відсотка більше ніж у 2014 році та обумовлене як збільшенням обсягів виробництва деяких підакцизних товарів (зокрема, за даними Державного комітету статистики, за 2015 рік порівняно з попереднім роком збільшився обсяг виробництва: тютюнових

виробів – на 8,1% та виноробної продукції – на 17,3%), так і змінами законодавства (підвищено специфічні ставки акцизного податку на сигарети без фільтру у 2,2 рази; на бензин та дизпаливо на 2,0%; на транспортні засоби від 0,4% до 33% та запроваджено акцизний податок на вантажні автомобілі, автобуси та електричну енергію. Крім того, на надходження позитивно вплинуло збільшення реалізації нафтопродуктів вітчизняного виробництва на внутрішній ринок за даними Державної фіскальної служби на 17,1 відсотка порівняно з 2014 роком;

— акцизного податку із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) – 24,3 млрд. грн., що на 7,5 млрд. грн. або на 44,3 відсотка більше ніж у 2014 році, що пояснюється підвищенням ставок, а також збільшенням обсягів імпорту деяких підакцизних товарів у 2015 році, зокрема скрапленого газу на 34,0 відсотка та імпортованих легкових автомобілів, що були у використанні (на які ставка акцизу в 3 рази більша, ніж на нові) – у 5 разів;

— ввізного мита – 39,9 млрд. грн., що на 28,8 млрд. грн. або у 3,2 рази більше ніж у 2014 році. Значне падіння обсягу імпорту товарів (за даними Держстату імпорту товарів за 2015 рік до попереднього року зменшився на 31,1 відсотка) було компенсовано істотним зростанням курсу гривні до долара США (за даними Національного банку України середньорічний курс гривні до долара США за 2015 рік збільшився на 83,8 відсотка). Крім того, з метою стабілізації платіжного балансу України з 26 лютого 2015 року було запроваджено додатковий імпорتنний збір, від якого у 2015 році надійшло 25,2 млрд. гривень;

— рентної плати за користування надрами – 37,0 млрд. грн., що на 18,8 млрд. грн. або у 2 рази більше ніж у 2014 році. Зазначене зростання відбулося в основному внаслідок збільшення у 2015 році ставок за видобуток природного газу:

— що використовується для потреб населення (видобуток до 5000 м) з 01 квітня 2015 року з 20 % до 70 %;

— видобутого під час виконання договорів про спільну діяльність з 01 січня 2015 року з 55 % до 60 %, з 01 квітня 2015 року до 65 %, а з 01 липня 2015 року до 70 %.

На стан бюджетного відшкодування ПДВ у 2015 році вплинуло запровадження системи електронного адміністрування податку на додану вартість, так в цілому за 2015 рік було відшкодовано грошовими коштами ПДВ 68,4 млрд. гривень.

Структура доходів Зведеного бюджету України за 2015 рік наведена на рисунку 2.

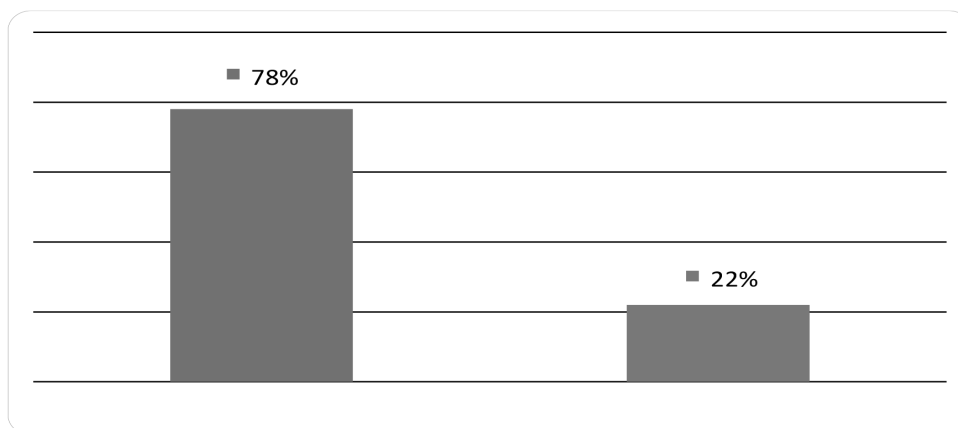

Рис. 2. Доходи Зведеного бюджету України за 2015 рік

Джерело: побудовано автором за даними [7].

Ліва частина доходів (78%) сформувалася за рахунок податкових надходжень, сума яких складала 508 млрд. грн. (ріст 2,2% до плану). На 22% (або 140 млрд. грн.) доходи бюджету сформовані за рахунок неподаткових надходжень. Переважна частина таких надходжень забезпечується за рахунок доходів від власності та підприємницької діяльності – 51% або 72 млрд. грн.

Податкові надходження Зведеного бюджету були сформовані за рахунок таких показників:

1) податку на додану вартість, який забезпечив надходження 179 млрд. грн., або 27% всіх бюджетних доходів;

2) податку та збір на доходи фізичних осіб – 100 млрд. грн. (15%);

3) акцизного податку – 71 млрд. грн. (11%).

Далі розглянемо основні податкові надходження до Державного бюджету за 2015 рік [6]:

1. Основним джерелом наповнення бюджету в Україні виступає податок на додану вартість. У 2015 році до загального фонду державного бюджету забезпечено збір податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів у сумі 106,7 млрд. грн., що на 32,3 %, або на 26,1 млрд. грн. більше відповідного періоду минулого року. Індикативний показник Міністерства фінансів України виконано на 101,3 %, додатково було зібрано 1,3 млрд. грн.

Протягом звітного року позитивні нарахування задекларованих сум ПДВ склали 113,4 млрд. грн., що на 23,0 млрд. грн. або 25,5% більше, ніж у 2014 році.

2. За звітний період до бюджету надійшло 34,7 млрд. грн. податку на прибуток. Порівняно з 2014 роком надходження зменшилися на 5,1 млрд. грн. Індикативний показник Мінфіну виконано на 94,3%. Надходження частини чистого прибутку (доходу) до державного бюджету забезпечено в сумі 4,1 млрд. грн., що на 2,3 млрд. грн. більше, ніж у 2014 році.

3. Акцизний податок. У звітному році за рахунок вжитих органами Державної фіскальної служби заходів забезпечено надходження до загального фонду державного бюджету:

— акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) у сумі 38,8 млрд. грн., що на 8,5 млрд. грн. більше, ніж у 2014 році;

— акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів – 7,7 млрд. грн.;

— акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) – 1,6 млрд. грн.

На надходження акцизного податку у 2015 році вплинули такі фактори, зокрема, як збільшення обсягів виробництва виноробної продукції, у т. ч. вин виноградних – на 6,9 %, шампанського та вин ігристих – на 27 % та скорочення у січні-листопаді 2015 року порівняно з минулим роком обсягів виробництва лікєро-горілкової продукції – на 13,5 %, коньяків – на 6,9%.

Висновки. Однією з причин зменшення надходжень до Державного бюджету є наявність значної кількості податків та зборів, з незначним фіскальним значенням, ліва частина яких зовсім не впливає на збільшення дохідної частини бюджету. Недоотримання доходів є загальною проблемою виконання бюджету навіть у розвинутих країнах. На зменшення надходжень до Державного бюджету України впливає спад обсягів промислового виробництва, спричинений неможливістю втримати працівників на території України, що, в свою чергу, може призвести до невиконання дохідної частини бюджету, бо чим менші обсяги виробництва, тим менше надходить платежів від господарюючих суб'єктів до бюджету. Також з метою забезпеченості рівномірності надходжень та забезпечення диференціації в державний бюджет наповнення дохідної частини бюджету повинно

йти з різноманітних джерел для більшої стабілізації, рівноваги економічної системи.

Література

1. Бачо Р.Й. Стан формування доходної частини бюджету України в сучасних кризових умовах [Текст] / Бачо Р.Й., Иллар Е.Й., Бачо Є.Й. // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – 2014. – 1(42). – 140-145.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI (зі змінами та доповненнями від 26.01.2016 р. № 937-VIII) [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник / О.Д. Василик. – К.: НІОС, 2000. – 416 с.
4. Воробйова О.І. Бюджет України: стан та перспективи [Текст] / О.І. Воробйова // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2013. – №2. – С. 12-18.
5. Єфименко Т.І. Динаміка доходів бюджету та валового внутрішнього продукту: методологія і методика порівняльного аналізу / Т.І. Єфименко // Наукові праці НДФІ. – 2004. – №1-2. – С. 11-21.
6. Звіт про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України на 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sta-sumy.gov.ua/data/files/131201.pdf>
7. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання Державного бюджету України за 2015 рік [Електронний ресурс] / Урядовий кур'єр. – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-08/>
8. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика): монографія / О.П. Кириленко. – К.: НІОС, 2000. – 384 с.
9. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія / Л.В. Лисяк. – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
10. Огонь Ц.Г. Доходи бюджету України: теорія та практика: монографія / Ц.Г. Огонь. – К.:НТЕУ, 2003. – 580 с.
11. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник / В.М. Опарін. – К.: КНЕУ, 2001. – 240 с.
12. Павлюк К.В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: монографія / К.В. Павлюк. – К.: НДФІ, 2006. – 584 с.
13. Пасічник Ю.В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: монографія / Ю.В. Пасічник. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 642 с.
14. Федосов В.М. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: монографія / В.М. Федосов, В.М. Опарін, С. Львовчкін. – К.: КНЕУ, 2002. – 380 с.
15. Юрій С.І. Антологія бюджетного механізму: монографія / С.І. Юрій, В.Г. Дем'янишин, Я.М. Буздуган. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 250 с.

REFERENCES

1. Bacho R., Yllar E., Bacho Ye. (2014). Stan formuvannia dokhodnoi chastyny biudzhetu Ukrainy v suchasnykh kryzovykh

umovakh [The state of formation of budget revenues of Ukraine in the current crisis]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Ekonomika*, 1(42), 140-145 (in Ukr.).

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016). Budget code of Ukraine. (The Law of Ukraine). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (in Ukr.).

3. Vasylyk, O., (2000). *Teoriia finansiv [Theory of Finance]*. Kyiv: NIOS (in Ukr.).

4. Vorobiova, O., (2013). *Biudzhnet Ukrainy: stan ta perspektivy [The budget of Ukraine: status and prospects]*. *Naukovyi visnyk: Finansy, banky, investytsii*, 2, 12-18 (in Ukr.).

5. Yefymenko, T. (2004). *Dynamika dokhodiv biudzhetu ta valovoho vnutrishnoho produktu: metodolohiia i metodyka porivnialnoho analizu [Dynamics of budget revenue and gross domestic product: methodology and methods of comparative analysis]*. *Naukovi pratsi NDFI*, 1-2, 11-21 (in Ukr.).

6. The state fiscal service of Ukraine (2015). *Zvit pro vykonannia Planu roboty Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy na 2015*. Retrieved from <http://sta-sumy.gov.ua/data/files/131201.pdf> (in Ukr.).

7. The Ministry of Finance of Ukraine (2015). *Informatsiia Ministerstva finansiv Ukrainy shchodo vykonannia Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy za 2015 rik. [Information of the Ministry of Finance of Ukraine on the State budget of Ukraine for 2015]* (Uriadovyi kurier). Retrieved from <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-08/> (in Ukr.).

8. Kyrylenko, O., (2000). *Mistsevi biudzhety Ukrainy (istoriia, teoriia, praktyka): [Local budgets of Ukraine (history, theory, practice)]*. Kyiv: NIOS (in Ukr.).

9. Lysiak, L., (2009). *Biudzhnetna polityka u systemi derzhavnoho rehuliuвання sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [fiscal policy in the system of state regulation of socio-economic development of Ukraine]*. Kyiv: DNNU AFU (in Ukr.).

10. Ohon, Ts., (2003). *Dokhody biudzhetu Ukrainy: teoriia ta praktyka. [Incomes of the budget of Ukraine: theory and practice]*. Kyiv: KNEU (in Ukr.).

11. Oparin, V., (2001). *Finansy (Zahalna teoriia). [Finances (General theory)]*. Kyiv: KNEU (in Ukr.).

12. Pavliuk, K., (2006). *Biudzhnet i biudzhetni protses v umovakh tranzytyvnoi ekonomiky Ukrainy [Budget and budget process in the conditions of transitive economy of Ukraine]*. Kyiv: NDFI (in Ukr.).

13. Pasichnyk, Yu., (2005). *Biudzhetniy potentsial ekonomichnoho zrostannia v Ukraini [Budget the potential for economic growth in Ukraine]*. Donetsk: Yuho-Vostok, Ltd (in Ukr.).

14. Fedosov, V., Oparin V., & Levochkin S. (2002). *Finansova restrukturyzatsiia v Ukraini: problemy i napriamy [Financial restructuring in Ukraine: problems and directions]*. Kyiv: KNEU (in Ukr.).

15. Yurii, S., Demianyshyn, V., & Buzduhan, Ya., (2001). *Antolohiia biudzhethnoho mekhanizmu: monohrafiia [Anthology of budget mechanism]*. Ternopil: Ekonomichna dumka (in Ukr.).